

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کفتار مایی

در کدیش باستانی سمنانی

پرویز پژوم شایعیتی

انتشارات حبله رود

۱۳۹۶

سرشناسه	پژوم شریعتی، پرویز، ۱۳۹۳-۱۳۹۶
عنوان و نام پدیدآور	گفتارهایی در گویش باستانی سمنانی / پرویز پژوم شریعتی.
مشخصات نشر	سمنان، انتشارات حبله رود، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۴۰۸ ص.: جدول.
شابک	۹-۲۸-۸۷۸۴-۶۰۰-۹۷۸: ۲۵۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۳۹۶-۳۹۸.
موضوع	سمنانی -- دستور
موضوع	Semnani dialect - Grammar
موضوع	سمنانی
موضوع	Semnani dialect
رده بندی ۲ گره	۱۳۹۶ پ ۷۲ ص / PIR۳۲۷۹
رده بندی دیویر	۴۶۹ ج
شماره کتابشناسی مد	۵۰۱۰۱

شناسنامه

گفتارهایی در گویش باستانی سمنانی

پرویز پژوم شریعتی

ناشر: حبله رود

چاپ نخست، ۱۳۹۶

شابک: ۹-۲۸-۸۷۸۴-۶۰۰-۹۷۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

تایپ و صفحه‌آرایی: محمدتقی رهبری فرد

طرح روی جلد: مرجان شمسی خانی

چاپ و صحافی: زلال کوثر قم

قیمت: بیست و پنج هزار تومان

انتشارات حبله رود

سمنان: بلوار ولی عصر (عج)

جنب مسجد آل محمد (ص)

www.hablerood.ir

فهرست مطالب

۱.....	مقدمه ناشر.....
۴.....	کارنامه.....

۷ پیش‌گفتار

۷.....	۱. گزارشی از مراحل تحقیق.....
۱۱.....	آوانویسی یا روش ثبت دقیق گویش سمنانی.....
۱۸.....	فهرست واها (حروف مصوت).....
۱۹.....	فهرست حروف سامه.....
۲۰.....	روش بررسی قواعد دستوری.....
۲۳.....	۲. ملاحظات در باره مصطلحات و مت‌های گویش سمنانی.....
۲۳.....	اول: مصوت‌های مشترک در سمنانی و فارسی.....
۲۶.....	دوم: مصوت‌های ویژه گویش سمنانی.....
۳۰.....	۳. گویش سمنانی و زبان معیار.....
۳۱.....	۱. ابدال.....
۳۱.....	الف. ابدال واک‌ها.....
۴۱.....	ب. ابدال همخوان‌های سمنانی.....

۵۱ گفتار اول: فعل

۵۳.....	انواع مصدر.....
۵۵.....	نشانه مصدری.....
۵۶.....	اجزای مصدر.....
۵۹.....	پیشوندهای افعال در زبان‌های باستانی، میانه و پارسی دری.....
۶۳.....	پیشوندهای افعال سمنانی.....
۶۶.....	پیشوندهای مرکب افعال.....
۶۷.....	نقش پیشوند در تغییر معنی افعال.....
۷۲.....	مصدر مرخم.....
۷۳.....	کاربرد مصدر و مصدر مرخم.....

۷۸.....	ستاک و شناسه افعال.....
۷۸.....	الف) ستاک.....
۷۹.....	ب) شناسه.....
۸۷.....	ویژگی کنایی افعال گذرا (متعدی) در گویش سمنانی.....
۹۲.....	چگونگی صرف افعال.....
۹۳.....	امر و نهی.....
۹۴.....	نمونه‌ای از ساخت فعل امر.....
۹۶.....	نمونه‌ای از ساخت فعل نهی.....
۹۹.....	بنیان‌های صرف افعال گذرا (متعدی).....
۱۱۲.....	بنیان‌های صرف افعال ناگذر (لازم).....

۱۱۹ گفتار دوم: اسم

۱۲۱.....	فهرست مباحث.....
۱۲۵.....	مبحث نخست: معرفه و نکره.....
۱۲۵.....	الف. اسم معرفه.....
۱۲۵.....	ب. اسم نکره.....
۱۲۸.....	مبحث دوم: جنس اسامی.....
۱۲۸.....	الف: مذکر و مؤنث حقیقی.....
۱۲۸.....	۱. اسامی مذکر حقیقی.....
۱۲۹.....	۲. اسامی مؤنث حقیقی.....
۱۳۰.....	ب: مذکر و مؤنث مجازی.....
۱۳۰.....	۱. اسامی مذکر مجازی.....
۱۳۱.....	۲. اسامی مؤنث مجازی.....
۱۳۲.....	مبحث سوم: ویژگی‌های کلی اسامی مذکر و مؤنث.....
۱۳۲.....	الف. نحوه توزیع اسامی در دو جنس مذکر و مؤنث.....
۱۳۳.....	ب. ویژگی‌های ساختمان لفظی اسامی مذکر و مؤنث.....
۱۳۴.....	پ. چگونگی تحول در قواعد مربوط به جنس اسامی.....
۱۴۱.....	مبحث چهارم: تصریف اسامی در حالات مختلف.....
۱۴۵.....	الف. عوامل مؤثر در تصریف اسامی.....
۱۴۵.....	ب. نمونه تصریف واژه‌های «میردکا» و «جنی‌کا».....
۱۴۷.....	۱. فرم فاعلی مفرد: میردکا، جنی‌کا.....
۱۵۲.....	۲. فرم غیرفاعلی ساده مفرد: میردکی، جنی‌کین.....

۱۵۸	۳. فرم غیرفاعلی ادغام شده مفرد: میردکی - ره، چنی کینه
۱۶۰	۴. فرم فاعلی جمع: میردی و چنی
۱۶۳	۵. فرم غیرفاعلی ساده جمع: «میردون» و «چنی یون»
۱۶۷	۶. فرم غیرفاعلی ادغام شده جمع «میردونه» و «چنی یونه»
۱۶۸	خلاصه مطالب مربوط به تصریف اسمی
۱۶۹	مبحث پنجم: قواعد مربوط به تصریف اسمی
۱۶۹	الف. تصریف اسمی مذکر
۱۶۹	۱. اسمی مذکر مختوم به حروف صامت
۱۷۳	۲. اسمی مذکر مختوم به مصوت «ا» «ā»
۱۷۶	۳. اسمی مذکر مختوم به مصوت «آ» «ā»
۱۸۱	۴. اسمی مذکر مختوم به مصوت «ای» «i»
۱۸۲	۵. اسمی مذکر مختوم به مصوت «ای» «ey»
۱۸۳	۶. اسمی مذکر مختوم به «او» «u»
۱۸۶	ب. تصریف اسمی مؤنث
۱۸۷	۱. اسمی مؤنث مختوم به مصوت «ا» «ā»
۱۹۴	۲. اسمی مؤنث مختوم به مصوت «آ» «ā»
۱۹۷	۳. اسمی مؤنث مختوم به مصوت «ای» «i»
۱۹۸	۴. اسمی مؤنث مختوم به مصوت «ای» «ey»
۲۰۱	۵. اسمی مؤنث مختوم به «ا» «ow» کشیده
۲۰۲	۶. اسمی مؤنث مختوم به «او» «u»
۲۰۳	پ: تکمله ای بر تصریف اسمی و کاربرد آنها
۲۰۴	۱. جریان تحول
۲۰۶	۲. اشتباهات دستوری
۲۰۸	۳. ضرورت های شعری
۲۰۸	۴. قواعد تکمیلی تصریف اسمی
۲۱۳	مبحث ششم: تصریف اسمی خاص
۲۱۳	الف: تصریف اسمی خاص اشخاص (مذکر)
۲۱۳	۱. فرم فاعلی
۲۱۴	۲. فرم غیرفاعلی ساده

۲۱۵	۳. فرم غیر فاعلی ادغام شده
۲۱۵	ب. تصریف اسمی خاص مکان‌ها (مذکر)
۲۱۵	۱. فرم فاعلی
۲۱۶	۲. فرم غیر فاعلی ساده
۲۱۶	۳. فرم غیر فاعلی ادغام شده
۲۱۶	ب. تصریف اسمی خاص اشخاص (مؤنث)
۲۱۶	۱. فرم فاعلی
۲۱۷	۲. فرم غیر فاعلی ساده
۲۱۷	۳. فرم غیر فاعلی ادغام شده
۲۱۷	ت. تصریف اسمی خاص مکان‌ها (مؤنث)
۲۱۷	۱. فرم فاعلی
۲۱۸	۲. فرم غیر فاعلی ساده
۲۱۸	۳. فرم غیر فاعلی ادغام شده
۲۱۸	ث. چند نکته درباره تصریف اسمی خاص مؤنث
۲۱۹	طرز تشخیص اسمی مذکر و مؤنث در منانی
۲۲۰	الف. ویژگی‌های لفظی اسمی
۲۲۱	ب. حرف تعریف نکره

۲۲۳ گفتار سوم: درآمدی بر دستور زبان سمنانی

۲۲۵	فهرست مباحث
۲۲۸	مقدمه
۲۲۹	اصوات
۲۳۸	ملاحظات درباره حروف بی‌صدا
۲۵۰	تلفظ اعراب (اعراب گذاری)
۲۵۴	افعال
۲۶۳	نمونه‌های صرف افعال
۲۶۵	حرف تعریف
۲۶۶	اسامی
۲۶۶	الف: جنس
۲۷۰	صفات
۲۷۱	صفت تفضیلی
۲۷۳	اسامی اعداد

ضمایر ۲۷۵

ب: ضمایر اشاره ۲۷۷

ب: ضمایر موصولی ۲۷۸

ضمایر استفهامی ۲۷۹

ث: ضمایر نامعین (مبهمات) ۲۷۹

حرف اضافه و postposition ۲۸۰

قیود، حروف ربط و حروف ندا ۲۸۶

صرف افعال ۲۸۸

متون ۲۹۰

گفتار چهارم: ریشه یابی چند واژه کهن سمنانی ۳۰۱

منابع و مأخذ ۳۹۶

پیش‌گفتار

۱. گزارشی از مراحل تحقیق

آشنایی من با مقام و ارزش فرهنگی و تاریخی گویش‌های ایرانی از سال ۱۳۴۱ آغاز شد. در آن سال من دانشجوی رشته علوم اجتماعی دانشگاه تهران بودم و یکی از دروس این رشته «لهجه‌های محلی» بود که استاد گرانقدر آقای دکتر محمد مقدم آن را تدریس می‌کرد. چهرهٔ مهربان، شیرین و گرمایی گفتار و شوق و شور و عشق استاد به فرهنگ ایران زمین و زبان فارسی از همان جلسهٔ نخستین در من تأثیری ژرف به جای گذاشت و هم از ایشان بود که عشق به تاریخ و فرهنگ ایران و زبان فارسی در من شکوفا شد و به مدد و راهنمایی‌های استاد، برداشتن گام‌های نخستین در راه دشوار و ناهموار زبان‌شناسی و تحقیق در گویش‌های محلی فرا گرفتم. یادش به خیر باد!

نخستین تحقیق علمی را دربارهٔ «قواعد دستوری گویش سمنانی» در همان سال و به عنوان کار علمی درس «لهجه‌های محلی» با کمک و همکاری دوست عزیز و ارجمند آقای ماشاءالله الهی پناه به انجام رساندم. این رساله مختصر گرچه به دلیل کمبود علمی آن‌دک، در زمانی کوتاه، با شتاب فراوان و با کاستی‌های بسیار نوشته شد، لکن نشانگر ژرفای شگفت‌انگیز فرهنگ و گویش سمنانی و قواعد دستوری آن و سرآغازی بر اندیشه دنبال کردن این کار دشوار و خدمت ناچیز فرهنگی بود.

۱. برای آگاهی از مقام علمی استاد دکتر محمد مقدم و ویژگی‌های اخلاقی و خدمات فرهنگی و آثار علمی ایشان به «مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی (چشم‌نامه استاد محمد مقدم) از انتشارات دانشگاه تهران، شماره ۴، سال ۱۳۸۳، زمستان ۱۳۵۵» مراجعه فرمایید.

در سال ۱۳۶۱ فکر تدوین یک مجموعه کاری از ویژگی‌های واژه‌ها و دستور گویش سمنانی در رابطه با زبان‌های باستانی و کنونی فارسی در من قوت گرفت و برای شروع تحقیق دو کار را همزمان آغاز کردم.

۱. مطالعه کتاب‌های زبان‌شناسی، تاریخ و دستور زبان فارسی باستان، زبان اوستایی و فارسی میانه (زبان پهلوی) و کتاب‌های متعدد دستور زبان فارسی کنونی.

۲. جمع آوری اطلاعات لازم برای تهیه فرهنگ واژه‌ها و نیز گردآوری جملات دستوری جهت مطالعه و استخراج قواعد دستوری از آنها.

زحمت گردآوری واژه‌ها و تهیه جملات دستوری را دوست بزرگوارم آقای سید زین‌العابدین طاهری بر خود هموار کرد. و با عشق و علاقه بسیار و تلاش و کوشش پیگیر و همکاری صمیمانه همسرشان، این کار را آغاز نمودند.

برای شروع کار حدود ۱۰۰۰ جملات دستوری فارسی از کتاب «راهنمای گردآوری گویش‌ها»^۱ استخراج و توسط آقای طاهری به سرشان به سمنانی برگردانده شد و ضمناً فهرستی بلند از واژه‌هایی که در همان کتاب برای گردآوری گویش‌ها تنظیم شده بود، برای یافتن معادل سمنانی آنها، در اختیار ایشان قرار گرفت.

در این مرحله از کار، متوجه شدم که چند تن از دوستان دانشمند سمنانی، آقایان محمد احمدپناهی، سجادی و محمدباقر نیری و نیز شاعر بلندپایه سمنانی ندرت الله نوحیان (نوح) نیز دست‌اندرکار تهیه فرهنگ واژه‌ها و مجموعه ضرب‌المثل‌ها، اصطلاحات باری‌ها و به طور کلی فولکلور سمنانی می‌باشند. پس به جمع ایشان پیوستم و کار را با علاقه و پشت‌گرمی بیشتر دنبال نمودم.

آقای محمد احمدپناهی با پشتکار و کوششی خستگی‌ناپذیر و با بهره‌گیری از کلیه امکانات از طریق سفارت دانمارک، نسخه‌ای از تحقیق زبان‌شناس بزرگ دانمارکی «آرتور

کریستن سن» را که در سال ۱۹۱۵ تحت عنوان «گویش سمنانی، بررسی اجمالی قواعد دستوری سمنانی، همراه با فرهنگ مختصر و چند متن»^۱ بر اساس اطلاعاتی که در سال ۱۹۱۴ میلادی (۱۲۹۳ هجری شمسی) از میرزا حاجی آقا جامی و چند تن دیگر از سمنانیان، گرد آورده و به زبان فرانسه نوشته بود، به دست آوردند و آن را برای ترجمه و استفاده در اختیارم گذاردند.

ترجمه این رساله، دیدگاهی تازه از نحوه بررسی قواعد دستوری گویش سمنانی و ویژگی‌های آن به روی من گشود و در بسیاری موارد، الگو و نمونه بررسی قرار گرفت. رساله دیگری نیز تحت عنوان «یادداشت‌های پراکنده درباره گویش‌های ایرانی»^۲ توسط ژرژ مرگن استیه» نوری که در سال‌های ۱۹۵۴ و ۱۹۵۷ میلادی (۱۳۳۳ و ۱۳۳۶ هجری شمسی) به سمنان مسافرت کرد، و اطلاعاتی درباره این گویش از آقایان محمد علی واعظیان و علی محمد پیمان یغمایی جمع‌آوری کرده و به زبان انگلیسی تدوین نموده بود، نزد آقای طلوعی موجود بود که ایشان با گنجانده، بی‌استقلال پرشور از انجام بررسی گویش سمنانی در اختیارم قرار دادند. قسمتی از این رساله را نیز که مربوط به گویش شهر سمنان بود به فارسی ترجمه نمودم و از آن در بارورتر شدن تحقیق بهره‌برداری کردم.

ضمناً دو کتاب ارزنده آقای دکتر منوچهر ستوده به زبان فارسی، تحت عناوین «فرهنگ سمنانی، سرخه‌ای، لاسگردی، سنگسری، شه‌میرزادی» و «فردگ سمنانی امثال و اصطلاحات و اشعار»^۳ نیز اطلاعات وسیعی از واژه‌ها و ضرب‌المثل‌ها، اصطلاحات سمنانی در اختیارم گذارد.

۱. Arthur Christensen, Le Dialecte de sēmnān..., København, 1915.

۲. Georg Margenstierne, Stray Notes an Persian Dialects. Bin XIX

۳. دکتر منوچهر ستوده. فرهنگ سمنانی، سرخه‌ای، لاسگردی، سنگسری، شه‌میرزادی. انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۲.

۴. دکتر منوچهر ستوده. فرهنگ سمنانی امثال و اصطلاحات و اشعار. انتشارات وزارت فرهنگ و هنر، ۱۳۵۶.

علاوه بر منابع ذکر شده، تعدادی ضرب‌المثل توسط آقای زین‌العابدین طاهری و آقای حسین کاظمی و... جمع‌آوری شد و نیز اشعار سمنانی آقایان نصرت‌الله نوحیان (نوح)، علی محمد پیمان یغمایی، فرهنگ شکوهی و همچنین جناب آقای محمدباقر نیری مورد مطالعه و استفاده قرار گرفت و به این ترتیب مجموعه‌ای از کلیه کارهای انجام شده قبلی و نیز اطلاعات لازم و مواد اولیه زبانشناسی درباره گویش سمنانی در سطحی وسیع در دسترس قرار گرفت و راه‌آبراز بررسی همه‌جانبه این گویش هموار نمود.

www.ketab.ir